

Konflikty zákonů, platných v různých oblastech Československé republiky.

Poznámky na okraj výsledků III. sjezdu čsl. právníků,
konaného v říjnu 1930 v Bratislavě.¹⁾

Prof. dr. Robert Ago.

Z italštiny přeložil dr. Karel Fink.

- I. Konflikty právních norem různých oblastí v době poválečné.
- II. Týž problém v Československé republice.
- III. Studium této otázky na třetím sjezdu čsl. právníků.
- IV. Otázka určení osobního vztahu československých občanů k jednomu ze soukromých právních řádů obou oblastí.
- V. Zásada obdobného použití norem mezinárodního práva soukromého.
- VI. Zda náleží zákonodárci či soudci řešiti problém konfliktů zákonů různých oblastí.
- VII. Různé způsoby, jimiž lze dosíci řešení cestou zákonodárství.
- VIII. Závěrem.

I.

Ohromné změny v územním politickém rozdělení Evropy, nastavší důsledkem mírových smluv po roce 1918, přivodily ve většině států na poli zákonodárství soukromého a z části i veřejného zcela zvláštní stav, který — i když nepostrádá zásadně četných obdobných případů předchozích — od nepaměti se zajisté nevytořil v tak obrovské síle.

¹⁾ Na sjezdovém programu byla první sekci, určené studiu občanského práva, předložena pod č. 1. otázka: »Mezimístní právo vnitrozemské a jeho úprava do úplného sjednocení občanského práva.« — Oficiální zpravodaj sekce dr. Jaromír Sedláček, profesor brněnské university, sestavil dva měsíce před zahájením sjezdu zprávu, zaslanou na to účastníkům, mezi jinými též autoru těchto úvah, který odpověděl několika »poznámkami«. Zde se především uvádí obsah těchto poznámek, jakož i obsah rozpravy, která jim následovala a řešení, jež bylo sjezdem oblašováno.

Ve všech oněch státech, které buď důsledkem rozpadu jedněch politických jednotek, buď důsledkem územních ztrát jiných se nově zrodily na mapě evropské pevniny, nebo v oněch, které — existující již před světovou válkou — byly po jejím skončení zvětšeny přičleněním nových území, představil se nám zjev sjednocení různých oblastí různých států v jediný státní celek. Důsledkem uvedených změn byl pak právní řád těchto nově vzniklých politických útvarů pojednou zbudován z norem, tvořících dosud součást rozličných již existentních právních řádů — tudíž norem navzájem různých. Zatím co se podle všeobecně ustálené zvyklosti přikročilo neprodleně k vydání nových zákonů ústavních a sjednocení některých dalších částí práva veřejného, jejichž jednotnost byla zásadním požadavkem samotného bytí těchto států, byly naproti tomu normy soukromého práva a civilního řízení jednotlivých oblastí prozatím ponechány v platnosti.

Skutečnost, že právní normy současně v jednotlivých oblastech platné byly formálně shrnuty jakožto součástky nyní jednoho jediného právního řádu, nezbavila jich ovšem jejich různosti po stránce hmotné. Tak vznikl charakteristický typ konfliktů zákonů, konfliktů, které jsou nazývány interlokálními vědou německou, interprovinciálními vědou francouzskou, a — snad případněji — interregionálními vědou italskou.²⁾

Mnohost právních řádů uvnitř hranic téhož státu nebyla ovšem, jak již řečeno, zjevem zcela novým. Přes to nemůže však býti sporu o tom, že tato skutečnost, vynořivší se na sklonku světové války v podobné síle, naprosto nenalezla ve většině případů dostatečné přípravy v právním světě, vedeném dotud stálou a účinnou snahou po dosažení úplné jednoty právního řádu uvnitř hranic jednotlivých politických

²⁾ Z důvodů na snadě jsooucích není možno zabývatí se zde šíře různými typy podobných konfliktů zákonů ani podati úplnou bibliografii v naznačeném směru. Autor těchto řádek má právě v tisku obsáhlou práci, ve které se pokouší o vědecké roztřídění této látky, jež dosud byla jen předmětem monografií a studií speciálních, věnovaných většinou nečetným otázkám praktického rázu a prostých tudíž zpravidla vědeckých cílů. K hlubšímu studiu, ať již s hlediska všeobecné teorie či za účelem praktického řešení jednotlivých konfliktů, odkazuje autor na zmíněnou práci.

celků — a důsledkem toho nemohla ani býti doceněna ve svém skutečném významu.

Současná platnost právních řádů různých oblastí důsledkem územních změn podle mírových smluv projevila se v Itálii, Francii, Belgii, Polsku, Československu, Jugoslavii, Rumunsku, Řecku, Litvě, Lotyšsku a Estonsku. Ze všech jmenovaných států však pouze dva, a to Francie zákonem z 24. července 1921 a později, zato však důkladněji Polsko zákonem z 2. srpna 1926, postaraly se přímo o vydání speciálních nařízení pro řešení konfliktů právních řádů jednotlivých oblastí, vytvořivše skutečné a opravdové normy mezimístního práva soukromého, zatím co všechny státy ostatní — více méně úmyslně a vědomě — ponechaly judikatuře úkol řešiti otázku, které se na tomto poli vyskytnou.

Pro tento způsob řešení rozhodla se i Itálie, kde — a to teprve v roce 1923 — byly sjednoceny normy mezinárodního práva soukromého, a judikatura snažila se pak sledovati ve svých rozhodnutích jejich analogii, nikoliv vždy dobře myslitelnou a chvályhodnou, jejímž konečným výsledkem byla jen naprostá různost sledovaných základních zásad a stav dokonalého zmatku. A tento způsob volil i jeden z nejdůležitějších států, vzniklých zcela nově z rozpaduvšího se mocnářství rakousko-uherského, československá republika, k jejíž situaci v dalším blíže přihlédneme.

II.

Za okamžik skutečného vzniku tohoto státu považuje se obvykle »Revoluční prohlášení« pražské z 28. října 1918. Účinnost tohoto prohlášení vztahovala se na staré země koruny české, patřící dotud k Rakousku — kdežto z části náležející k říši německé, to jest z obou Lužic, bylo jen Hlučínsko připojeno k území nové republiky, skládajícímu se z Čech, Moravy, Slezska a z území severních Uher až po Dunaj, t. j. Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Okamžikem »Revolučního prohlášení«, jehož první článek stanovil, že zákony říšské i zemské zůstávají nadále v platnosti, změnila se podle mínění všeobecně přijatého³⁾

³⁾ S e d l á č e k: Mezimístní právo vnitrozemské a jeho úprava do úplného sjednocení občanského práva — Bratislava 1930, str. 1. a sl. — A. Z á t u r e c k ý: Smerodajné zásady pri užívani uhorského sú-

povaha všech těchto zákonů a veškeré ty nejrozmanitější normy, platné dotud v jednotlivých oblastech nové republiky, obdržely jediný a jednotný ráz právního řádu československého. Toto zachování v platnosti nevztahovalo se však zřejmě na stěžejní normy práva veřejného, o jichž nové, pro celý stát jednotné vydání se zákonodárce československý bez váhání postaral.

Týž československý zákonodárce zachoval však dokonalou nevšímavost v úči otázce konfliktů zákonů různých oblastí. Nejen že nebyly vydány zvláštní normy mezimístního práva, nýbrž byl ponechán v platnosti dualismus norem mezinárodního práva soukromého,⁴⁾ který měla Itálie až do zákona ze dne 22. dubna 1923 č. 893 a Polsko do zákona ze dne 2. srpna 1926 č. 581. Dualismus obzvláště nebezpečný na poli tak choulostivém, které určuje polohu státu v mezinárodních stycích, dualismus, který v oboru mezimístních konfliktů připravuje soudce i o ten jediný, ne vždy zvlášť pevný opěrný bod, jímž jest jednotný systém mezinárodního práva soukromého v tom kterém státě.

Jestliže tento stav projevuje se dosud, a to zhusta důsledky velmi vážnými, tak v Jugoslavii, Rumunsku a republikách pobaltských, bylo by nám snad zatěžko vysvětliti příčinu této mezery ve velmi pokročilém zákonodárství československém, kdybychom ovšem neuvážili některých zvláštních okolností, schopných alespoň z části zmírniti její praktický dosah.

Tím, že byla od 1. května 1920 odňata platnost právu říše německé, které dosud platilo na území hlučínském,⁵⁾ zůstalo na území republiky v platnosti právo dříve rakouské a právo kdysi uherské. První, jak známo, jest upraveno v oboru zákonodárství soukromého obč. zákoníkem z r. 1811, druhé naproti tomu jest právem ryze obyčejovým, vytvořeným z největší části rozhodnutími nejvyššího soudu uherského.⁶⁾

kromného práva a rakúského všeobecného občanského zákona na území Slovenska — Časopis pro právní a státní vědu, Brno 1919, str. 69 a sl.

⁴⁾ K u č e r a: Československé soukromé právo mezinárodní — Zahraniční politika, 1926.

⁵⁾ Nařízení vlády Československé republiky ze dne 11. března 1920 č. 152 Sb. z. a n., rozšiřující platnost práva dříve rakouského z historických zemí i na toto území.

⁶⁾ V. R o u č e k: Občanské právo platné na Slovensku a v Pod-

Již před pádem rakousko-uherské monarchie projevovala se v Uhrách stále zřetelněji snaha připodobniti normy soukromého práva uherského normám rakouského zákoníka. Tato snaha zesílila samozřejmě zřízením československé republiky, byvši utužena obzvláště sjednocením některých zákonů v oněch oborech, kde buď různost mezi oběma zákonodárstvími projevovala se s příliš značnou silou nebo kde obě zákonodárství příliš mocně pocitovala nutnost modernisace.⁷⁾ Tak tomu bylo obzvláště v oboru osvojení,⁸⁾ prohlášení za mrtva,⁹⁾ práva směnečného,¹⁰⁾ exekuce na movitosti,¹¹⁾ organisace soudů¹²⁾ atd.

Toto částečné připodobnění právních řádů, platných v obou územních oblastech československých, může snad vysvětliti — i když ne ospravedlniti — onu skutečnost, že právníci teoretikové českoslovenští nezabývali se otázkou konfliktů mezimístních práv tak, jak se jí zabývali právníci jiných národů, zejména právníci polští.

Věda ve Vídni školená, přesvědčená o tom, že v krátké době a po částečné úpravě bude s to rozšířiti na Slovensko i Podkarpatskou Rus právo kdysi rakouské, platné v historických zemích, nestarala se o tento problém.

Důsledkem toho zůstává dodnes literatura v tomto oboru krajně omezená, vědecké studium otázky pak naprosto nedokonalé a nepostačující.

III.

Za tohoto stavu v zákonodárství, praksi a vědě byl v říjnu 1930 zahájen v Bratislavě III. sjezd československých právníků, na jehož program, a to zejména zásluhou teoretiků a

karpatské Rusi. Všeobecná část I. 1927. — *Almasi*: Ungarisches Privatrecht I. 1927.

⁷⁾ Podrobnější údaje v tomto směru *V. Boháček*: Il movimento legislativo della Repubblica cecoslovacca nel campo del diritto privato negli anni 1918—1925 — *Annuario di diritto comparato e di studi legislativi*. Sv. I., str. 111 až 119.

⁸⁾ Zákon ze dne 28. března 1928 č. 56 Sb. z. a nař. z r. 1928.

⁹⁾ Zákon ze dne 30. června 1931 č. 252 Sb. z. a n. z r. 1921.

¹⁰⁾ Zák. ze dne 13. XII. 1927 č. 1 Sb. z. a n. z r. 1928.

¹¹⁾ Zák. ze dne 19. I. 1928 č. 23 Sb. z. a n. z r. 1928. Čl. VI., § 1 až 95.

¹²⁾ Zák. ze dne 15. IV. 1920 č. 270 z r. 1920 a zák. ze dne 9. XI. 1928 č. 201 z r. 1928.

praktiků slovenských, byla na první místo položena otázka mezimístního práva.

Nelze říci, že by bylo mnoho těch, kteří odpověděli na výzvu, vztahující se na tuto otázku. Nehledě ke kratičkému pojednání Roučkovu dřívějšího data, zůstává v Československu dodnes jedinou prací většího rozsahu, publikovanou o tomto problému, studie oficiálního sjezdového zpravodaje o této otázce.

Tato zpráva, omezená ostatně rovněž na studium povšechných rysů daného problému, počíná se první hlavou úvodního rázu, načež po srovnávacím poukazu na francouzský zákon ze dne 24. července 1921 a zákon polský z 2. srpna 1926 pouští se do problému, který považuje za těžiště otázky, to jest — do vyhledávání osobního vztahu občanů československé republiky k jednomu z právních řádů, platných v obou oblastech státního území. Jde tu o určení právního řádu, kterým se mají řídit obzvláště otázky stavu a způsobilosti a všechny vztahy týkající se osoby vůbec vzhledem k nemožnosti použití zásady národnosti pro obor práva mezimístního.

Ze tří hledisek, která pro možné určení tohoto osobního vztahu byla vzata v úvahu, t. j. domovské obce, pobytu a bydliště, byla po bedlivém zkoumání každého hlediska zvláště dána přednost poslednímu z nich. Stala se též zmínka o krajním řešení podle *lex fori*, které neuznává jakýkoliv osobní vztah k místnímu právu, řešení sice klasicky jednoduchém, avšak naprosto nepostačujícím pro složitější a choulostivější případy. V dalším jsou zkoumány dva různé způsoby řešení konfliktů zákonů různých oblastí — možnost upravit látku cestou zákonodárnou či ponechat soudci v tomto směru naprostou svobodu. Poslední hlava, obsahující řadu příkladů praktických, vyznačuje se snahou vytvořiti všeobecné zásady, které by mohly sloužiti soudcům za vodítko při řešení praktických případů. Tyto zásady byly pak shrnuty takto:

I. Není nutno, aby mezimístní právo upraveno bylo zvláštním zákonem, je možno vyřešiti otázku tuto ustálenou praxí soudní.

II. Mezimístní právo je upravit podle těchto zásad:

a) Osobní právo ať se řídí podle zásady bydliště.

b) V ostatním je použití analogických zásad mezinárodního práva soukromého.¹³⁾

IV.

Pro jasnější pochopení celého problému nebude snad bez užitku podrobné prozkoumání těchto závěrů.

Problém, obsažený v bodě I., představuje otázku zásadního rázu. Jde totiž o stanovení nejvýhodnějšího způsobu, kterým by bylo lze docílití řešení konfliktů mezimístních zákonů, zda se mají vydávati skutečné a opravdové zvláštní normy práva mezimístního, či zda má tento úkol býti ponechán judikatuře. Vzhledem k vyššímu významu této otázky je snad vhodné ponechati její řešení na konec, aby bylo zároveň možno důkladněji o ní pojednati, a podrobiti nejprve zkoumání problému obsažené v bodě II., jelikož o zásadách stanovených v tomto bodě lze zajisté pojednati nezávisle na okolnosti, zda budou potom oděny v roucho zákona nebo považovány za pouhá vodítka pro praksi.

Podle tvrzení zprávy jest těžiště otázky v určení osobního vztahu československých občanů k jednomu z právních řádů obou oblastí. Toto tvrzení může býti považováno za správné, při čemž však ovšem nesmí býti zapomínáno, že tento specifický problém naprosto není v oboru konfliktů mezimístních zákonů jediný.

Z tohoto předpokladu podává se jako důsledek naprostá nutnost nalézti opěrný bod pro určení takového osobního vztahu, to jest nalézti kritérium, které by — tak, jako státní občanství vyznačuje svazek mezi individuem a právním řádem toho státu, k němuž náleží — postavilo toho kterého občana do podobného vztahu k jednomu z obou právních řádů, platných v témže státě.

Bylo již dříve řečeno, že ve zprávě byla navržena volba bydliště. Bydliště může býti zpravidla považováno za nej-

¹³⁾ Tato oficiální zpráva byla zaslána autorovi zároveň s vyzváním, aby zaslal své poznámky k věci před zahájením sjezdu. Nehledíme-li ke kratičké zmínce, již o věci učinil slovenský advokát *Drbohlav*, byly tyto »poznámky« jedinými, které do Bratislavy došly; z Československa nebylo příspěvků. Chci zde vzdáti obzvláštní dík prof. *Sedláčkovi*, který v oficiální sjezdové zprávě neopomněl učiniti zdvořilou zmínku o věci: »Práce dra *Agó* je velmi cenným příspěvkem pro řešení tohoto problému.«

vhodnější kritérium pro splnění oné úlohy na poli mezimístního práva soukromého, která dnes všeobecně přísluší státnímu občanství na poli soukromého práva mezinárodního. Skutečně bylo také bydliště zvoleno za ono kritérium nejúplnějším a nejdokonalejším zákonodárstvím mezimístního práva — to jest zákonodárstvím polským — a bylo zastáváno, bohužel ovšem bez úspěchu, i v Itálii těmi lidmi, kteří považovali za nutné vydání nějakých norem pro řešení konfliktů mezimístních zákonů, vzniknuvších připojením nových území.¹⁴⁾

Ve Francii naproti tomu dal zákon ze dne 24. července 1921¹⁵⁾ přednost hledisku původu, z toho pak rozlišování mezi »français« na straně jedné a »alsacien lorrain« na straně druhé, kteréhožto hlediska bylo ostatně lze použítí pouze v tomto zvláštním případě.¹⁶⁾ V Československu, podobně jako ve všech ostatních státech, které povstaly na troskách rakousko-uherské monarchie, jest vybudován zvláštní institut, neznámý našemu zákonodárství, který v mírových smlouvách jest překládán do italštiny slovem »pertinenza«.

Tento institut, domovské právo, určuje příslušnost osoby k obci a zahrnuje v sobě právo na pobyt a na chudinské zaopatření. Existence tohoto zvláštního institutu vedle bydliště stala se ovšem pramenem pochybností v okamžiku, kdy se započalo s hledáním jednotného hlediska pro úpravu osobních vztahů toho kterého občana k některému z obou právních řádů na území republiky současně vedle sebe platných.

Chtějíce dovoditi, které z obou hledisek se těší větší oblibě a lépe odpovídá danému úkolu, nemohli bychom se bohužel dovolati v tomto směru autority vědy a judikatury československé. Jak uvidíme v následujícím z citace několika rozhodnutí nejvyššího soudu a několika odpovědí československého ministerstva spravedlnosti, jsou sledována vodítka tak protichůdná, že naprosto nemohou vnést světla do řešení

¹⁴⁾ Diena — L'esecutorietà delle sentenze a le Nuove Provincie — Riv. di dir. civ. 1921, str. 56—72.

¹⁵⁾ Loi prévenant et réglant les conflits entre la loi française et la loi locale d'Alsace et de Lorraine en matière de droit privé.

¹⁶⁾ »Originaires« zovou se ony osoby, které změnou svrchovanosti na určitém území ipsa lege změnilly národnost — zjev, vyskytnuvší se právě v Alsasku-Lotrinsku v důsledku zvláštních ustanovení smlouvy versailleské.

daného problému. Když pak na sjezdu zpravodaj navrhl přijetí kriteria bydliště, rozvinuvší se rozprava ukázala takovou rozmanitost mínění, že bylo nutno bez dalšího vzdáti se pokusu o závěr a ponechati otázku nevyřešenou.

Přece však, pokud vůbec lze připustiti, aby právník se odvážil proniknouti do vnitřních otázek cizího práva, můžeme se zásadně rozhodnouti pro volbu kriteria bydliště. Ani ne tak z důvodů, pojatých do zprávy — které nikterak zvláště nepřesvědčují, naprosto pak nemohou býti nazvány vyčerpávajícími — že totiž, jestliže jest na jedné straně jisté pojítka mezi domovským právem a státním občanstvím — není na druhé straně takového pojítka mezi domovským právem a příslušenstvím k některému z místních právních řádů, dále že pak českoslov. ústava nepřipouští existence nějakého zemského občanství, podobného »Landbürgerrechtu« susední republiky rakouské.¹⁷⁾ Spíše však lze tak tvrditi z důvodů zvláštních. Vzhledem ke způsobu úpravy tohoto institutu získává se mimo některé případy zcela zvláštní¹⁸⁾ domovské právo zpravidla zrozením, vyjadřujíc vztah osoby k rodné obci. Jedná se tudíž o instituci dosti nepružného rázu, který sotva odpovídá pohyblivosti a nestálosti dnešního života. Na druhé straně lze říci, že v mezimístním právu padají, alespoň z části, ony zvláštní důvody, které způsobují, že v soukromém právu mezinárodním se dává přednost státnímu občanství před bydlištěm.¹⁹⁾

Přijetím kriteria domovského práva by se v praxi mohlo dospěti k výsledkům nikoliv vždy uspokojivým. Příkladem představme si, že by příslušník vzdálené obce slovenské či podkarpatoruské v dětství trvale přesídlil do Prahy. Po dlouhé řadě let budese stav i způsobilost tohoto občana nadále řídití právem země, na kterou se již sám vůbec nepamatuje a k níž nemá nyní nižádných vztahů. Kdyby se byl

¹⁷⁾ Nelze dobře nahlédnouti, proč nutno ono jakési zemské občanství považovati za protiústavní, když se v dalším pak tvrdí, že hlavní otázka v našem oboru spočívá v hledání zásady, určující pojítka osoby k určitému mezimístnímu právu, tak jako státní občanství připoutává občana k právu státu.

¹⁸⁾ Státní úředníci na příklad mají domovské právo v místě svého úředního sídla.

¹⁹⁾ Ostatně nutno si uvědomiti, že i na poli soukromého práva mezinárodního vyskytly se v nejnovější době hlasy, brojící proti zásadě národnosti na prospěch zásady bydliště při otázce určování osobního statutu.

rozhodl pro trvalé přesídlení do ciziny, místo aby se byl usadil v jiné končině téhož státu, byl by zároveň pravděpodobně změnil státní občanství, zatím co v našem případě zůstane nadále příslušníkem téže obce. Uzavře-li takový občan v Čechách sňatek, budou se osobní a majetkové poměry mezi oběma manžely řídit osobním právem manžellovým, tudíž zákony slovenskými. Toto právo stane se příslušným i pro úpravu osobního stavu manželky, v Čechách narozené a žijící,²⁰⁾ a bude jí i nadále po smrti manželově. Naproti tomu bylo by lze vyhnouti se plně těmto nevhodnostem prostým přijetím zásady bydliště jakožto zákona, rozhodného pro úpravu stavu a způsobilosti té které osoby. Na druhé straně lze vážné námitky, které se obvykle uvádějí proti této zásadě,²¹⁾ v podstatě shrnouti v námitku možné neurčitosti pojítka bydliště, myslitelnosti případů, ve kterých nebude možno určit bydliště určité osoby, jakož i nebezpečí, že lze bydliště příliš snadno změnit a to i za účelem obcházení zákona. Onu neurčitost však není nutno považovati za tak závažnou, jak by se snad na první pohled mohlo zdáti; v tom smyslu postačí, jestliže si uvědomíme, že za bydliště považujeme opravdové středisko hospodářské činnosti určité osoby.²²⁾

²⁰⁾ Tato úprava jest výsledkem obdobného použití soukromého práva mezinárodního pro obor práva mezimístního podle návrhu obsaženého v citované sjezdové zprávě.

²¹⁾ Nezdá se, že by bylo záhodno přiznati velkou důležitost tvrzení, zastávanému kterýmsi členem sjezdu, že domovskému právu sluší v našem případě dáti přednost před bydlištěm, jelikož prý spíše odpovídá kritériu národnosti. Především jest těžko zjistiti, v čem spočívá tato větší příbuznost, mimo to však nelze dosti zdůrazňovati, že se nalézáme na poli práva mezimístního a že obdobné použití zásad soukromého práva mezinárodního může dovésti k užitečným výsledkům v případech, kde není nijakých překážek, že však tato analogie není pro právo mezimístní pravidlem takového řádu, které by samo o sobě postačilo k tomu, aby byly jeho mocí přijaty pro právo mezimístní i zásady pro toto méně vhodné.

²²⁾ To jest určení, vyskytující se v právu rakouském, platném nyní v historických zemích. Přesný význam výrazu bydliště (Wohnsitz) různí se však podstatně podle jednotlivých zákonodárství. Z toho důvodu zákonodárce polský, octnuv se tváří v tvář řadě naprosto různých právních systémů, považoval za nutno vymeziti nejprve pojem bydliště v čl. 3. zákona ze dne 2. srpna 1926 (jako »místa, ležícího na území polském, kde se občan zdržuje s úmyslem trvale tam pokývati«), aby zamezil různorodé výklady tohoto pojmu. V Československu nepocítili snad nutnosti podobného vymezení vzhledem k jednotnosti definice bydliště v právu rakouském i uherském.

Pozn. red. Pojem »bydliště« upravuje § 66 jur. normy zcela souhlasně s citovaným polským zákonem.

V případech, ve kterých by nebylo lze bydliště vůbec určití,²³⁾ vystačilo by se snadno s kriteriem pobytu, které sice u srovnání s bydlištěm v zásadě vykazuje nevýhodu ještě mnohem větší neurčitosti, mělo by však naproti tomu v těchto zvláštních případech nespornou výhodu v tom, že se zakládá na okolnosti zcela zevního rázu a že by tudíž jeho určení nepůsobilo potíží. Za tohoto předpokladu mohlo by se ostatně zcela dobře připustiti podpůrné použití kriteriia domovského práva a teprve pro případy, ve kterých by nebylo možno ani toto určití, bylo by lze stanoviti pobyt za rozhodné kriterium.

Pokud se týká slabiny, spočívající v možnosti změny bydliště za účelem obcházení zákona, bylo by lze tomu čeliti převzetím zásady, připodobněné ustanovení čl. 3. bodu 2. polského zákona ze dne 2. srpna 1926, že totiž pro určení zákona, kterého jest použití pro otázku osobní způsobilosti, obzvláště v oboru práva rodinného a dědického, změna bydliště má význam teprve po uplynutí jednoho roku.²⁴⁾

²³⁾ V praxi přicházejí takovéto případy velmi zhusta. Ve sjezdové zprávě nebylo k nim však přihlíženo a proto autor v »poznámkách« zaslanych do Bratislavy, navrhl přijetí pobytu jakožto kriteriia podpůrného.

²⁴⁾ Rovněž návrh posléze uvedený byl podán autorem citovaných »poznámek« a podobně jako návrh předchozí byl sjezdovým zpravodajem převzat do závěrečné zprávy.

Převzetí tohoto ustanovení v jeho úplnosti bránila jedině okolnost, že Sedláček nepovažoval za možno, aby v Československu tyto zásady byly uzákoněny, pohlížeje na ně jako na pouhá vodítka pro judikaturu při řešení konfliktů mezimístních práv. Tím se stalo, že převzetí hledisek, navrhovaných v závěrečné zprávě, bylo provedeno mnohem méně jasně, než by tomu bylo mohlo býti za jiných předpokladů. V nedostatku výslovného zákonného ustanovení je pro soudce nemožno oceniti právní význam změny bydliště za účelem obcházení zákona jakožto takového, podle objektivního hlediska. Důsledkem toho jest omezení zásady, že nelze přihlížeti ke změně bydliště, jestliže jde o to, aby bylo zamezeno uplatnění místního práva, jen na ty případy, kdy tím může býti způsobena škoda osobě třetí. Upraviv tak uvedenou zásadu v těchto mezích, pokusil se na to zpravodaj spojití ji se zásadou další, stanovící přijetí hlediska pobytu podpůrnou cestou tím, že určil jakožto rozhodný moment pro přijetí předpoklad, že bydliště by neposkytovalo dostatečné ochrany dobré víry. Tím se zamýšlelo odpomoci nepostačitelnosti předchozí zásady pro případy změny bydliště za účelem obcházení zákona, vnesl se však zřejmě zmatek do dvou skupin případů podstatně se různých.

Při tom nesmí se však zapomenouti, že pokud se týká poměrů práva rodinného, otázka nebyla zdaleka té důležitosti, jako tomu bylo v Polsku před vydáním zákona ze dne 2. srpna 1926, jelikož zákonodárství v oboru rozluky a rozvodu jest v zemích historických i na Slovensku více méně jednotné.

Ve zprávě stala se též zmínka o zásadě *lex fori*, jejíž použitelnost se jednomyslně uznává pro obor práva procesního.

Pro obor práva hmotného není ovšem přijetí tohoto pravidla zásadně přípustno, naprosto však nelze přehlížeti, že ve zvláštních případech — ovšem zcela výjimečných — ve kterých by použití ostatních kriterií nebylo možno, mohlo by i toto hledisko prokázati značné služby.

V podstatě je tedy situace taková, že by bylo v našem případě po stanovení několika vhodných omezení dáti přednost zásadě *bydliště*, není však nesporno, zda za určitých zvláštních předpokladů nebylo by radno rozhodnouti se pro zásady jiné. Jak uvidíme v dalším, vyskytují se v československé judikatuře pro otázku osobní způsobilosti kupcovy náběhy k přijetí sídla podniku za rozhodný moment.

Tato zásada je ostatně obsažena i ve 2. čl. polského zákona ze dne 2. srpna 1926. Dále bylo by nutno rozhodnouti o vhodnosti přijetí zásady sídla pro řešení otázky způsobilosti osob právnických. Sjezdová zpráva postarala se o řadu příkladů z oboru osobní způsobilosti, ztráty způsobilosti, nemanželských dětí, poměrů manželských, zřízení svazku manželského, forem posledního pořízení, způsobilosti dědické, soudní příslušnosti pro obor dědického práva atd.

Řešení se však ve všech těchto případech omezilo na potvrzení kriteriia *bydliště* a zachování všeobecného pravidla o obdobném použití zásad mezinárodního práva soukromého.

Jedno hledisko může zajisté u srovnání s hlediskem jiným více či méně vyhovovati požadavku určení příslušnosti té které osoby k některému z mezimístních práv — v tom však naprosto nespočívá jádro otázky. Nutno jest provésti volbu toho hlediska, kterému jest dáti přednost — a pakliže se připustí výjimky, jest nutno stanoviti je tak jasně, aby jednotnost rozhodování byla zaručena. Jak však v dalším seznáme, jest v praxi právě tato jednotnost hudbou daleké budoucnosti. Bohužel, pak nekonečné rozpravy, rozvířené na sjezdu o otázce větší vhodnosti hlediska *bydliště* či domovského práva, byly příčinou, že nebylo možno dosíci kladného výsledku a že sjezd dokonce ztratil s očí jádro celého problému, jímž nebylo snad rozhodnutí o přednosti mezi *bydlištěm*, domovským právem či nějakým jiným kriteriem,

nýbrž stanovení určitého pojítka té které osoby s právním řádem soukromým, platným v některé oblasti státního území.

V.

Otázka, řešená v bodě II. b) závěru zprávy, rozhoduje problém, zda se o případech konfliktů mezimístních práv sluší řídit zásadami mezinárodního práva soukromého. Jestliže lze stanovisko jistivě připustiti s hlediska zásadního, nebude ovšem patrně lze povýšiti je bez dalšího na všeobecné pravidlo. Vždyť konflikty mezimístních práv jsou zjevem zcela zvláštním, vykazujícím své vlastní typické rysy, i když mají nejednu podobnost s konflikty z oboru soukromého práva mezinárodního. O tom byla ostatně již řeč. Nesmíme tedy ani nyní míti za to, že jedinou zvláštností mezimístního práva u srovnání se soukromým právem mezinárodním jest nutnost vyhledati kritérium, určující osobní příslušnost k tomu kterému právu. Vždyť se zde jedná o dva rozličné obory a je zapotřebí důkladného zkoumání, aby mohly býti určeny případy, ve kterých odlišná povaha příslušných konfliktů vyžaduje řešení zvláštního, rozličného od řešení jemu odpovídajícího na poli soukromého práva mezinárodního.

To právě učinil zákonodárce polský, vydav vedle sebe dva zákony — jeden pro poměry vnitřní a druhý pro poměry mezinárodní — a srovnav ustanovení obou zákonů tak, aby jasně vysvítaly rozdíly jednoho naproti druhému. Tak bylo by na příklad možno položit otázku, zda pro obor konfliktů zákonů na území téhož státu nebylo by lze na poli obligačních poměrů přiznati širší obor působnosti zásadě svobody vůle stran než je tomu v případě, kdy naproti sobě stojí zákony různých států. Tolik ovšem jen příkladem.

Jsou to pak obzvláště otázky všeobecného rázu, které by vyžadovaly zcela zvláštního řešení v oboru práva mezimístního. Jak řešiti otázku renvoi a ordre public? Je na první pohled patrné, že příslušné normy nemohou býti totožny s normami mezinárodního práva soukromého, i když toto taková ustanovení obsahuje. Můžeme se omeziti jen na otázku ordre public. Je všeobecně známo, k jakým obtížím dal v různých státech podnět nedostatek zvláštního předpisu v tomto směru pro obor konfliktů mezimístních práv.²⁵⁾

²⁵⁾ Italská judikatura byla po roce 1918 jevištěm zcela proti-

V mezinárodním právu soukromém tvoří klausule o ordre public vlastně hranici všeobecné zásady o používání cizozemských zákonů. Tu však není myslitelné, že by tato mez měla mít touž účinnost vůči právu sice různému, tvořícímu však součást jednoho a téhož právního řádu vnitrostátního.²⁰⁾

Bylo by snad možno namítnouti, že vzhledem k dosti zásadní příbuznosti mezi právem kdysi rakouským a právem platným na území kdysi uherským, nebudou se asi zhusta vyskytovat případy, ve kterých ordre public může přijít v úvahu. Takové případy přece však se již vyskytly, a to dokonce i v praxi. I když ponecháme nyní stranou otázku, zda vyloučení klausule o ordre public z práva mezimístního má být úplné, či zda má připouštět výjimky (jako je tomu na příklad v právu polském), nejsme tím ovšem nikterak zba-

chůdných rozhodnutí, obzvláště v otázkách, zda a za jakých podmínek jsou ve starých provinciích vykonatelná rozhodnutí, vydaná v provinciích nových — a naopak. Tento stav byl odstraněn zákonem ze dne 21. prosince 1922 č. 1703, který obsahoval skutečnou a opravdovou normu práva mezimístního na poli procesním, nařizující vykonatelnost, aniž by bylo zapotřebí dříve nějakého delibáčního řízení, jako jest tomu při rozsudech cizozemských,^{*)} leda že by výkon rozsudku byl v rozporu se zásadami veřejného řádu (ordre public) toho místa, kde má exekuce být provedena. Byla tudíž uznána možnost překážky ordre public, avšak ve zcela jiných mezích, než jaké stanoví mezinárodní právo soukromé. Podle výkladu převážné části nauky bylo pro obor mezimístního práva považováno za takové překážky veřejného řádu jen některé bezvýjimečné požadavky veřejného mínění, nebo neexistenci určitých institutů v onom právním řádě, na jehož území měly být uplatněny. K témuž závěru dospěla nauka francouzská Niboyetem pro otázku konfliktů práva francouzského s právem německým, zachovaným v platnosti v Elsasku-Lotrinsku, ačkoliv zákon ze dne 24. července 1921 neobsahoval žádného ustanovení, které by řešilo otázku ordre public.

Polský zákon ze dne 2. srpna 1926 výslovně opomíjí normu, která by odpovídala ustanovení zákona o soukromých poměrech mezinárodních, týkajících se překážek veřejného řádu. — Tím však mělo být pouze řečeno, že v právu mezimístním přisuzuje se klausuli o ordre public zcela jiný význam, než v soukromém právu mezinárodním, a neměla tudíž být tato klausule tím zcela vyloučena. — Vždyť již čl. 13. téhož zákona jí připomíná ustanovením, že příslušný úřad může odepřít povolení k oddávkám polskému občanu, který jest sice způsobilý uzavřít sňatek podle svého práva, není však způsobilý podle zákonů sídla příslušného úřadu.

*) Zvláštní řízení, jehož účelem jest přiznání vykonatelnosti cizozemským exekučním titulům (pozn. překl.).

²⁰⁾ V definitivní zprávě poznamenal správně prof. Sedláček, odpovídaje autorovi, že předpisy exekučního práva, týkající se otázky ordre public, jsou výslovnými ustanoveními vyloučeny z práva mezimístního. Bylo by však velikým omylem domnívat se, že toto jest jediné pole, na kterém se klausule o ordre public projevuje, i když při výkonu rozsudku jde o oblast, ve které tato klausule nabývá hlavního významu.

veni nutnosti stanoviti zvláštní předpis, který by tuto klauzuli buď úplně vyloučil nebo přijal pro určité přesně vymezené případy, a to způsobem nepřipouštějícím pochybnosti. Vždyť i záporné řešení zůstává řešením. A nutnost, aby toto řešení bylo jasně vyjádřeno, jeví se býti tím naléhavější, jestliže pro konflikty mezimístních práv stanovíme za základní pravidlo obdobnou použitelnost norem soukromého práva mezinárodního, a to tím spíše vzhledem k význačné roli, kterou v tomto hraje klausele o ordre public jakožto mez použitelnosti zákonů cizích států.

Totéž bylo by lze opakovati s jinými příklady.²⁷⁾ Tím, co bylo řečeno zde, chceme jen prokázati, kolik a jak značných výjimek by musilo připustiti ono zásadní řešení otázek soukromého práva mezimístního pomocí norem, vytvořených pro rozhodování případů konfliktů práv mezistátních. V závěrečné zprávě sjezdu bylo přijato dodatkem k tvrzení dříve již zmíněnému toto omezení: »... pokud je analogie taková vzhledem na odchylnost mezimístního práva přípustná.«²⁸⁾

Nelze však tvrditi, že by se tím bylo dosáhlo nějakého podstatného zlepšení. Jde tu o pouhé všeobecné ustanovení v zásadě sice zcela správné, které však, bohužel, zdaleka nemůže zajistiti určitost a jednotnost rozhodování, jelikož nestanoví blíže, které jsou to případy, ve kterých ona odchylnost mezimístního práva nepřipouští obdobného použití a nepodává žádného zvláštního pravidla mezimístního práva právě pro tyto případy, ve kterých by nebylo lze opřít se o ustanovení soukromého práva mezinárodního.

VI.

Přistupme nyní k bodu I. všeobecných ustanovení sjezdové zprávy, t. j. k otázce, jakou cestu jest voliti pro řešení konfliktů mezimístních práv.

Stanovíme-li s větší či menší dokonalostí zásady, které mohou býti prostředkem k takovému řešení, zůstává nezodpověděna otázka zásadního rázu. Mají tyto zásady zůstat

²⁷⁾ Bylo by na příklad obzvlášť zajímavým sledovati, v jakých formách se na poli práva mezimístního projevuje problém zpětného a dalšího poukazu (renvoi).

²⁸⁾ Toto omezení bylo zpravodajem stanoveno vzhledem k námitkám, vzneseným autorem v »poznámkách«.

pouhými vědou vytyčenými vodítky, jimž se judikatura může přizpůsobiti podle své libovůle, či jest se postarati o to, aby byly tyto zásady přetvořeny v normy pozitivního práva? Sjezdový zpravodaj dal po dlouhé argumentaci přednost řešení prvému. Bylo i zde řečeno, že ve skutečnosti ze všech států, ve kterých se po válce vynořil problém konfliktů zákonů, pouze Francie a Polsko vydaly zákonné normy mezimístního práva soukromého, zatím co ve všech ostatních státech bylo řešení zásadně svěřeno judikatuře, ačkoliv zhusta i tu význačnější hlasy nauky volaly po nezbytném zákroku zákonodárcově.

Uznávaje zásadní přednost zákonodárné úpravy problému proti úpravě prostřednictvím judikatury, uvedl proti němu zpravodaj tyto námitky:

a) předně: zákon, který by měl upravovati všechny možné případy a měl by řešiti problém podle jakéhokoliv jednotného hlediska, dospěl by patrně k přílišné složitosti a zmatenosti, čímž by vnesl do právních poměrů nejistotu, tedy právě ono zlo, které jeho vydáním mělo býti vymýceno.

b) za druhé: zda by mohlo Národní shromáždění, zaměstnané hospodářskými otázkami velmi značného dosahu, nalézt dostatečný klid k úpravě tak choulostivého právního oboru? Parlamenty demokratických republik jsou nejméně schopnými orgány k vydávání formálně bezvadných zákonů. V parlamentárním systému měla by soudci příslušet podobná funkce, jako praetorovi ve státě římském — funkce tvoření práva po vzoru soudce anglického v moderní době.

Tyto úvahy nezdají se však býti příliš přesvědčivými. Především je velmi sporné, zda jest vskutku nutným důsledkem demokratické úpravy přiznání tvořivé schopnosti právní soudcům.

Naprosto pak není jisté, že tento zcela speciální obor konfliktů mezimístních zákonů by byl vhodným polem pro projednávání otázky tak všeobecného rázu, která tak značně přesahuje meze našeho problému, neboť i kdybychom chtěli důsledkem pokroku parlamentního režimu v demokratickém směru přiznati soudci funkci zákonodárné povahy, musila by mu tato býti propůjčena všeobecně a ne snad jen v úzce ohraničeném oboru, představujícím vlastně jen krajně omezený výsek všech možných případů.

Bylo by dosti podivné, aby, dík demokratisaci novodobé společnosti, soudce měl podle své libovůle naprostou svobodu volby onoho práva, kterého chce použití na daný poměr, jestliže se jedná o konflikt mezimístních zákonů, zatím co ve všech ostatních případech by mu tato svoboda byla odňata, neboť dnešní směr²⁹⁾ přiznáváti soudci svobodu řešení praktických případů předložených mu k rozhodování i praeter legem podle ustálené praxe soudní, která by nepřipouštěla pochyb — takže by byl umožněn vznik jakéhosi case law, vytvořeného souhlasnými rozhodnutími soudů — je dnes dosud ve stavu pouhého přání a i v praxi postrádá dotud jakéhokoliv pozitivního dotvrzení.

Na druhé straně ani nelze dohlédnouti, jak by se právě v oboru konfliktů mezimístních práv mohlo docílití ustálené a tak jednotné praxe soudní, že by nepřipouštěla pochyb při rozhodování praktických případů. Podle úvah, zastávaných ve sjezdové zprávě, octli bychom se právě zde před typickým případem nutnosti rozšíření úkol soudce, jehož odpovědnost by tím ovšem zároveň vzrostla na tolik, že by odpadla nutnost vydávati zákonné předpisy pro tento obor.

Nuže — v oboru konfliktů mezimístních práv umožní nám studium soudních rozhodnutí různých států, Československo ovšem v to počítaje, seznámiti se s přímo příznačným stavem rozporů mezi jednotlivými rozhodnutími a naprostým zmatkem v otázce volby základních pravidel.

Tento stav má ostatně i své příčiny. Zásady, kterých by mělo býti použito při řešení zvláštních případů, spadajících do oboru námi zkoumaného, jsou v nauce předmětem těžkých sporů. To se ostatně projevilo i v praxi, když na sjezdu se jednalo o volbu mezi bydlištěm a domovským právem jakožto kritérii, která by zásadně měla určovati pojítka československého státního občana s jedním z obou práv mezimístních, platných v Československu, neboť, i když nepřihlížíme k jiným okolnostem, nevykazuje především žádná ze zkoumaných zásad u srovnání s ostatními všechny přednosti či samé slabiny. Jak doufati za tohoto stavu v možnost, že by se vytvořila ustálená a jednotná praxe v judikatuře?

Není to však ostatně jen nejistota a rozpory v otázce,

²⁹⁾ Vyskytují se ostatně četné pochybnosti o tom, zda tento směr opravdu zde je, a bylo by v tom smyslu nutno učiniti nejednu výhradu.

kterých zásad by se mělo použití, které brání ustálení praxe v tomto oboru. Pro vytvoření skutečného a opravdového »case law« vyžaduje se jednotnost rozhodnutí, jichž ustálenost by se prokázala velkým počtem rozhodnutých případů. Konflikty mezimístních zákonů v té podobě, jak se projevila nyní v Československu a jinde, představují však zjev zcela nového rázu. Zásady pak, které byly použity za jiných předpokladů pro případy, vyskytnuvší se v bývalé monarchii, zejména v Uhrách, ve většině případů naprosto neodpovídají přítomným požadavkům, nehledě ani k tomu, že by dnes bylo krajně nesnadno je vyhledávati. I to jest jedna z důležitých příčin neurčitosti, která pro obor námi zkoumaný vládne v samotné nauce. I ve sjezdové zprávě byla výslovně popřena možnost vzítí za základ pro řešení přítomných konfliktů zásady, použité v případech více méně podobných, vyskytnuvších se na území bývalé rakousko-uherské monarchie. Zásady, jichž vyhledávání by ostatně bylo takměř nemožné, nebo by se při nejmenším setkalo s krajními potížemi.

A i kdybychom pro přítomné konflikty mezimístních práv připustili, že znalost systémů, sledovaných v dřívějších dobách, mohla by býti ku prospěchu, jakými prostředky bylo by lze docílití, aby soudcové nabyli podobných vědomostí? Podle Zitelmanna byla až do roku 1918 nauka, zabývající se soukromým právem mezimístním, velmi sporá, nechceme-li říci, že nebyla vlastně vůbec žádná. A jestliže ani v poválečné době právníci přímo zúčastněných států se takměř nikdy nejali pátrati v dějinách práva po jiných druzích konfliktů zákonů, podobajících se snad oněm, které tu pojednou vznikly v jejich vlastech, jak by bylo možno požadovati, aby judikatura nahradila nauku v tomto směru a aby soudce při řešení každého jednotlivého případu vzal na se břímě nějakého historicko-srovnávacího badání? V době poválečné na druhé straně, jakkoliv se tu konflikty mezimístních práv objevily více méně ve všech státech, počet případů, ve kterých byla vyvolána rozhodnutí judikatury té které země, je tak omezený, že zajisté nelze počítati s utvořením oné ustálené praxe soudní, jejímiž nutnými předpoklady jsou dlouhá doba a častý výskyt těchže otázek.

Skutečnost pak plně potvrzuje tyto úvahy. Příznačná jest nejistota, pokud jde o zásady, kterých má býti použito,

a to i když jde o problém, který nejobvykleji a nejčastěji judikatura musila řešiti, totiž ono známé určení osobního poměru k jednomu z obou mezimístních práv.

Přihlédněme na příklad k rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky z 3. ledna 1923 R I 1496/22. Osobní stav obchodníka k právu platnému na Podkarpatské Rusi je ve větě rozhodnutí vyznačen slovy »z oblasti«, tedy dosti neurčitým výrazem, kterému by sotva bylo lze dáti přesný smysl, ledaže bychom jej přiblížili kritériu domovského práva.

V odůvodnění téhož rozhodnutí jest pak tentýž vztah vyjádřen výrazem »bydlící«. Bylo by lze tedy zaznamenati již jistý rozpor mezi tímto již přesněji vyznačeným kritériem a hlediskem předcházejícím. To však není vše. O několik řádek dále jest tentýž poměr označen výrazem »má sídlo a vede knihy« a v dalším opakuje se po dvakráte výraz »sídlící«. Podle jakého hlediska stanovil nejvyšší soud vztah tohoto občana k jednomu z obou mezimístních práv, platných na státním území? Podle kritéria domovského práva, podle bydliště či podle sídla podniku?

Ponechávajíc stranou jakoukoliv úvahu o tom, kterému z těchto tří hledisek by slušelo dáti přednost pro určení téhož osobního vztahu — vzhledem k tomu, že jde o obchodníka, mohlo by to snad býti nespíše sídlo — povšimněme si jen onoho prazvláštního zjevu, který může vzniknouti jako důsledek naprosté svobody volby, ponechané soudci v tomto oboru. Není ani nutno dovolávati se dvou různých rozhodnutí, chceme-li prokázati rozpory v používaných zásadách. Vždyť jedno a totéž rozhodnutí nejvyššího soudu používá pro tentýž vztah různých rozhodujících pojítek!

Bylo by lze bez obtíží nalézt řadu dalších rozporů, na příklad v oboru příslušnosti soudní, obzvláště pokud jde o hmotnou stránku projednávaných otázek. Další bod, ve kterém lze snadno zjistiti onu nejistotu, jest otázka obdobného použití předpisů soukromého práva mezinárodního v oboru práva mezimístního.

Tentýž nejvyšší soud, který v některých rozhodnutích přijímá takové obdobné použití za zásadní pravidlo, aniž by stanovil výjimku z něho, tvrdí pak několikrát po sobě, že § 101 jurisdikční normy nemůže býti uplatňován v případech, kdy jde o československé státní občany, bydlící v oblastech

platnosti různých místních práv. (Rozhodnutí ze dne 22. srpna 1922 R II 306/22; rozhodnutí ze dne 3. ledna 1923 R I 1496/22; rozhodnutí ze dne 18. dubna 1923 R II 355/23.) Rozhodnutí z 15. ledna 1924 R I 1244/23 popírá pak možnost použití § 271 civ. řádu soudního na poměry práva mezimístního a nedává tudíž zemskému soudu v Praze práva žádati na ministerstvu spravedlnosti výklad práva, platného na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Pokud se však týče této otázky, lze zaznamenati další velikou zvláštnost, stále v oboru onoho pověstného problému určení příslušnosti k některému z právních řádů. Nehledíce k rozhodnutí již uvedenému, které vykazovalo samo o sobě tak značný rozpor hledisek, můžeme totiž zaznamenati čtyři další rozhodnutí nejvyššího soudu, která přijímají kritérium bydliště. Jsou to rozhodnutí ze dne 22. srpna 1922 R II 566/22, ze dne 18. dubna 1923 R II 355/23, ze dne 5. července 1923 R I 163/23, ze dne 9. února 1927 Rv I 1535/26. Bylo by lze se tedy domnívati, že i když tu není ustálené praxe, jest tu alespoň skutečná tendence judikatury rozhodnouti se pro hledisko bydliště. Věc však vypadá hned docela jinak, rozhlédneme-li se o kus dále. Je známo, že na základě ustanovení § 282 nesporného patentu č. 208 ř. z. z r. 1854 ministerstvu spravedlnosti přísluší osvědčiti obsah v tuzemsku platného práva na žádost cizozemského soudu.

Podřizujíc se tomuto ustanovení, vydalo čsl. ministerstvo spravedlnosti četné odpovědi cizozemským soudům, dotazujícím se, kterého z obou právních řádů platných na území republiky jest použiti v případě, který zásadně měl býti rozhodnut podle práva československého.

Dopisem ze dne 7. března 1930 dotázal se bavorský soud v Miesbachu, která zákonná ustanovení platí pro rozvodové spory, výživu rozvedené ženy, úpravu majetkových poměrů manželů atd., jelikož v tomto oboru právo rakouské proti uherskému vykazuje podstatné rozdíly. Šlo o případ, ve kterém obě strany měly své bydliště na Slovensku.

Ministerstvo spravedlnosti odpovědělo dotazem na dotyčný soud, kde že mají obě strany své domovské právo, a jelikož bylo zjištěno, že domovskou obcí jest Komárov u Brna na Moravě, odpovědělo ministerstvo, že sluší užiti práva, platného v historických zemích.

Podobné rozhodnutí na prospěch kriteria domovského práva proti bydlišti jest obsaženo v četných jiných odpovědích téhož ministerstva, takže by bylo lze tu mluvit o jakési ustálené praxi na prospěch domovského práva jakožto pojítka osoby v mezimístním právu soukromém,³⁰⁾ tedy praxe zcela protichůdné proti tendenci, sledované nejvyšším soudem. Vzhledem k velkým potížím, se kterými se setkává právník, který chce hlouběji proniknouti do právní praxe cizího státu, jest nutno omeziti se zde, bohužel, na tyto nečetné příklady. Ostatně mohla by judikatura jiných států, mezi jinými obzvláště judikatura italská,³¹⁾ posloužiti nám nesmírnou řadou praktických případů, potvrzujících rovněž to, co bylo výše vyloženo o naprostém rozporu i v nejzákladnějších pravidlech soukromého práva mezimístního.

Jaké důsledky lze z toho všeho vyvoditi? Nebylo lze vytvořiti onu ustálenou praxi, která by se stala bezpečným základem pro rozhodování budoucích případů. Nic nás pak neopravňuje k mínění, že v příštích letech bude snad lze dospěti k jednotě zásad, které dodnes dosaženo nebylo.

³⁰⁾ Důsledky podobných rozporů nepostrádají zajímavosti. Zmíněná otázka byla na základě odpovědi pražského ministerstva rozhodnuta cizozemským soudem dle práva platného v historických zemích. — Kdyby byl naproti tomu rozhodoval touž otázkou některý ze soudů historických zemí, třebaš právě soud domovské obce stran, byl by velmi pravděpodobně rozhodl na základě lex domicilii podle práva slovenského.

³¹⁾ Budiž zde jen mimochodem zaznamenán typický případ, vyskytnuvší se v Itálii v oboru konfliktů zákonů italských se zákony rakouskými, zachovanými v platnosti v nově přičleněném území. Článek 6. uvozovacích ustanovení k italskému občanskému zákoníku stanoví, jak známo, že »stav a způsobnost osob, jakož i poměry rodinné řídí se právem národnosti, jejíž jsou tyto osoby příslušníky«.

V rozhodnutí ze dne 30. dubna 1926 — Foro N. P. 1927, str. 55. — při řešení otázky zjištění otcovství kasační soud výslovně odmítl možnost obdobného použití řečeného 6. článku na spor mezi občany téhož státu. Místo, aby tedy podle ustanovení článku 6. použil práva národnosti matčiny nebo místo, aby snad hledal jiné kritérium, třebaš bydliště, které by mohlo v tomto případě nahraditi chybějící národnost, rozhodl soud podle práva místa zrození dítěte. — Podobně rozhodnutí ze dne 3. prosince 1926 — Foro N. P. 1927, str. 349. Naproti tomu v rozhodnutí ze dne 12. dubna 1927 — Foro N. P. 1928, str. 96 — též soud změnil důkladně svůj názor a použil obdobně článku 6., nahradiv slovo »národnost« slovem »území«. Konečně ve čtvrtém rozhodnutí — ze dne 5. prosince 1927, připustil soud výslovně možnost obdobného použití uvozovacích ustanovení i na konflikty práv mezimístních, odmítl však tuto možnost pro daný případ, jelikož byl toho názoru — a to zcela proti obsahu předchozího rozhodnutí v téže otázce — že nemanželské otcovství, řídící se tu zákony dříve rakouskými, není otázkou stavu či rodinným poměrem nemanželského otce, nýbrž sleduje účel ryze majetkový. A přece i u nás by měl nejvyšší soudní sbor býti povolán k tomu, aby zajistil jednotnost řešení konfliktů práv starých a nových území.

Zpráva navrhovala, jak jsme viděli, různá pravidla, kterým by se byla praxe musila přizpůsobiti. Co však by mohlo odůvodniti naději, že by se judikatura chtěla podříditi těmto zásadám?

Předpokládejme, že by se byl sjezd přece dohodl na přijetí té které zásady. Byla kdy vážnost sjezdů taková, aby mohla judikatuře dáti podnět k tak značné, bezprostřední změně?

Předpokládejme na příklad, že ve sporu mezi příznivci kriteria domovského práva a kriteria bydliště byla by se většina odborníků rozhodla pro řešení na prospěch domovského práva, jak se tomu ostatně zdály nasvědčovati první okamžiky sjezdu. Nebyl by se snad v tom případě nejvyšší soud řídil dále zásadou opačnou? V případě, že by byl býval přijat návrh zpravodajův na prospěch bydliště, byl by se snad ministr spravedlnosti neřídil už ve svých odpovědích nadále hlediskem domovského práva, které převzal podle stálé praxe? To jest ovšem zase jen příklad, snad z nejpříznavnějších, zajisté však nikoliv z nejsložitějších.

V závěrečné zprávě sjezdové byly vypuštěny úvahy, týkající se vhodnosti řešení otázky konfliktů mezimístních zákonů pomocí ustálené praxe soudní.³²⁾

Ostatně nebylo lze obhájeti ani další námitky, uváděné v první zprávě proti řešení problému cestou zákonodárnou.

Námitka, že by Národní shromáždění nemělo dostatek potřebného času a klidu pro úpravu tak choulostivé látky, je v praxi vyvrácena skutečností, že totéž národní shromáždění se právě zabývá úpravou látky velmi obdobné, ještě však obsáhlejší a choulostivější, totiž úpravou mezinárodního práva soukromého. Zákonodárné práce v takových oborech se pak obvykle svěřují odborným komisím a úloha parlamentu byla tu odjakživa velmi zjednodušena a omezena. Ostatně jak sama Francie, která otázku rozřešila cestou zákonodárnou,³³⁾ tak i Polsko dovedlo nalézt možnost vydání zákonná ustanovení pro tento obor, a v obojím případě jde přece o demokratické republiky s parlamentním režimem.

³²⁾ Zpravodaj přijal tu stanovisko, zastávané pisatelem v »poznámkách«, uznáv odůvodněnost námitek, vznesených proti řešení problému prostřednictvím judikatury.

³³⁾ Jakkoliv prof. Sedláček chtěl ve francouzském soudci spatřovati tvůrčí funkci právní.

Pokud se týče další úvahy, že totiž zákonodárnou úpravou mohlo by se dospěti k přílišné složitosti a nejasnostem, není nutno se snad ani touto námitkou zabývat po tom všem, co zde bylo řečeno o nikoliv právě obdivuhodné jasnosti, pramenící z řešení cestou judikatury. Při úpravě cestou zákonodárnou mohlo by se pak případně připojiti ustanovení, podobné článku 5 polského zákona ze dne 2. dubna 1926, které dává soudci pro případy potřeby možnost rozhodovati podle zdravého rozumu. Tak by se ponechala soudci dostatečná svoboda pohybu a odvrátilo by se nebezpečí, že by snad zákonodárná úprava postrádala dostatečné pružnosti. Jediná námitka, kterou by bylo skutečně lze proti vhodnosti zákonodárného zákroku uvést, jest, že by takový zákrok přišel s velikým opožděním a že se nelze právě nadíti, že by Národní shromáždění se nyní odhodlalo rozhodnouti otázku, kterou po dvanáct let ponechalo otevřenu. Uvážíme-li, že práce o sjednocení zákonodárství ještě hodně dlouho nebudou skončeny, dospějeme však k přesvědčení, že nikdy nebude příliš pozdě. Jestliže pak parlament ponechal problém tak dlouho nerozřešený, jest to přičísti z velké části té okolnosti, že věda nesplnila zde svého přípravného úkolu, pominuvši prostě otázku a neobjasnivši nutnost, aby se zákonodárce o ní vyslovil.

A mohlo býti právě úkolem sjezdu, aby jasně — byť i opožděně — prohlásil, že jest nutno, aby ty zásady, o kterých se měl sám sjednotiti, byly oděny v roucho zákona.

VII.

V Československu bylo by lze rozřešiti tento zákonodárný úkol dvěma cestami. Jedna by spočívala ve vydání jednoduchého ustanovení, které by se mohlo připínati na bod II. v závěru zprávy, po změnách, které by byly uznány za vhodné, jakož i po nutných doplňcích, a jehož zvláštním cílem by byla volba jediné zásady pro úpravu osobních práv, pro zbytek pak stanovení obdobného použití zásad soukromého práva mezinárodního pro obor práva mezimístního při zachování výjimek, které by se ukázaly býti nevyhnutelnými.

Již toto ustanovení by dalo podnět ke značnému zvýšení jistoty v právních poměrech a mohlo by alespoň z větší části vymýtiti ony rozpory, s nimiž jsme měli příležitost se sezná-

miti. Příbuznost obou místních práv po mnoha stránkách usnadnila by pak zajisté tento úkol.

Přes to by však toto řešení zajisté nedocílilo oné naprosté jistoty, již by si bylo přáti. Té by se však snad dalo dosáhnouti jinou cestou.

Návrh zákona o mezinárodním právu soukromém, který má tvořiti úvod k příštímú všeobecnému občanskému zákoníku československé republiky, může býti nyní po studiu a změnách v superrevisní komisi považován za definitivní.

Vzhledem k tomu, že v Československu platí současně dva různé systémy mezinárodního práva soukromého, mohlo by se jen přispěti ke zvýšení jistoty v právních stycích Československa s cizinou, kdyby tento zákon byl co nejdříve vyhlášen.

Nebylo by tedy lze s ohledem na to odloučiti od všeobecného zákoníka onu část, týkající se mezinárodního práva soukromého a vydati ji jako samostatný zákon dříve než dojde k zákonodárnému sjednocení, které asi nebude hned tak dokončeno? Vedle tohoto zákona mohl by pak bez zvláštních potíží býti vydán zákon další o konfliktech mezimístních práv, zbudovaný po vzoru prvního, pokud by to bylo možno, pro zbytek látky pak obsahující zvláštní ustanovení mezimístního práva. Tato ustanovení nemusila by se omezovati jen na určení zákona, podle něhož se má řídití osobní stav a způsobilost. Ustanovení o tom mohlo by býti sice nejvýznamnějším a nejsvěráznějším v mezimístním právu, nemusilo by však proto býti jediným. Tím, že by byl postaven vedle zákona o mezinárodních poměrech soukromých zákon o mezimístních poměrech soukromých, dosáhlo by se podrobné úpravy celé látky, která by mohla skutečně vésti k žádané právní jistotě a odpovídala by odlišné povaze mezimístního práva mnohem lépe než pouhé jednoduché ustanovení o obdobném použití norem soukromého práva mezinárodního.³⁴⁾

³⁴⁾ Tento návrh došel souhlasu zpravodaje, který nejen že jej nalezl správným a případným, nýbrž uznal, že naznačuje jedinou možnou cestu k zákonodárnému řešení problému («..... je jeho přání jistě plně oprávněné. Při této příležitosti bylo by možno legislativně upravití i zásady práva mezimístního.»). Pozměnil tedy závěr, k němuž dospěl, i v tomto bodě, a potvrdil výslovně naléhavou nutnost, aby byla sjednocena ustanovení mezinárodního práva soukromého, aniž by se čekalo na dokončení celého občanského zákoníka. («..... jehož unifikace je nejvyšší naléhavá a s níž nebudiž čekáno až do uzákonění celého obč. zák.»)

VIII.

Bohužel, nesklidila na sjezdu ovoce ani dobrá vůle, ani namáhavá a pečlivá práce zpravodaje a jeho nečetných spolupracovníků. Příčinou byla zejména naprostá novost problému pro velkou většinu účastníků. Po dvou dnech tvrdošíjných sporů bylo jediným výsledkem vyslovení naděje, že dojde co nejdříve ke sjednocení zákonů, čímž ovšem otázka naprosto rozřešena nebyla.³⁵⁾

Tuto naději lze nazvatí zajisté velmi ušlechtilou a myšlenkou, že dosažení jednoty zákonů je lékem nad jiné dokonalejším pro naši otázku, nelze zajisté upřítí správnosti. Kdy však dojde v praxi k tomuto sjednocení, které již tak dlouho se prohlašuje za zcela blízké? Řada význačných právníků československých jest toho názoru, že uplyne ještě dlouhá doba, než dojde k vydání jednotného občanského zákoníka. A nebude zajisté nikterak snadno dosáhnouti jednoty o tolika obsáhlých a choulostivých otázkách, které jsou zhusta předmětem tvrdošíjného zápasu politických stran.

Tak zůstávají nadále pouhým návrhem i ony části zákoníka, jež jsou již definitivně skončeny, mezi nimi i část, pojednávající o mezinárodním právu soukromém. Obsáhlá látka mezinárodního práva zůstává tak bez jakéhokoliv, byť i sebe jednoduššího ustanovení, které by do něho vneslo trochu pořádku.

Tím, že organisátoři sjezdu předložili stav problému vědě, bude snad lze v budoucnosti docílití uspokojivějších výsledků, když nyní širší okruh odborníků pronikne hlouběji do problému; jest si jen přátí, aby výsledky přípravných prací sjezdu — a to spíše než závěrečné prohlášení tímto přijaté — měly svůj účinek i v zákonodárných kruzích československých.

³⁵⁾ Oficiální sjezdová resoluce o první otázce sekce pro právo občanské:

»Třetí sjezd československých právníků má za to, že přípravné práce pokročily do té míry, že lze počítati s nedalekým sjednocením hlavních částí soukromého práva; jest toho názoru, že praxe až dosud řešila otázku mezimístních konfliktů způsobem zcela uspokojivým a nepokládá za nutno, aby československé soukromé právo mezimístní bylo upraveno zvláštním zákonem.« Přesvědčení, že dosavadní řešení problému judikaturou je zcela uspokojivé, potvrzuje se vskutku pěkně oněmi rozhodnutími, která jsme uvedli!

Podobný výsledek sjezdu jest zajisté jen důsledkem okolnosti, že pro novost problému judikatura z tohoto oboru nestala se předmětem bedlivého studia, tak jak by toho věc byla bezpodmínečně vyžadovala.

Již Zitelmann prohlásil, že vláda státu, na jehož území je v platnosti více místních práv, má povinnost vydati normy mezimístního práva, nechce-li v právním řádu státu ponechat nebezpečnou mezeru.

Konflikty mezimístních práv tvoří problém zajisté nikterak jednoduchý. Nejhorším východiskem však jest ponechat tento problém prostě nerozřešen. Podle přítomného stavu věcí v Československu musil by se zákrok zákonodárcův dostaviti bez prodlení; o jeho pravděpodobnosti nelze se však zřejmě oddávati přílišným ilusím, obzvláště po lhostejném závěrečném prohlášení ve sjezdové zprávě. I když nebude tudíž asi možno dosáhnouti v přítomné době tohoto praktického účinku, zůstane povždy uspokojivý výsledek alespoň v tom, že byla pozornost odborníků upoutána na právní problém, kterému vědecké badání nevěnovalo dotud dostatečné péče.

P R A K T I C K É P Ř Í P A D Y.

Má-li o věci rozhodnouti samosoudce nebo senát, řídí se podle výše peněžní částky nebo hodnoty nepeněžního nároku v době započatého ústního jednání. Pozdější změny nerozhodují. Rozhodl-li tedy ve sporu o více než 20.000 Kč samosoudce, jest to zmatečné i když před rozhodnutím byl předmět omezen pod 20.000 Kč (§ 7 a) j. n., § 477 čís. 2 c. ř. s.).

Jak plyne z § 7 a) j. u., jest pro otázku, zdali rozepře patří před senát nebo před samosoudce, rozhodná výše zažalované peněžité částky, nebo hodnota předmětu sporu v době započetí ústního jednání a nemají pozdější poměry, zvýšení nebo snížení žalobního požadavku, pokud se týče jeho hodnoty pro otázku, zdali jest příslušný senát nebo samosoudce, významu. V projednávaném sporu při započetí ústního jednání zněla žalobní prosba na určení, že žalobkyni náleží nárok na zvýšení pensijních požitků jí poskytovaných, a to podle skupiny XI. zákona čís. 130/21, kterážto zvýšení činilo podle výpočtu žalobkyně 178 Kč měsíčně, takže nárok na uvedené určení měl podle § 58 j. n. hodnotu 21.360 Kč a vedle toho domáhala se žalobkyně doplatku na vyšších do žaloby splatných požitcích 14.980 Kč a odtud dále do rozsudku žádala na příplatku 178 Kč měsíčně. Podle toho převyšovala hodnota sporu 20.000 Kč a ježto nejde, jak s konečnou platností bylo odv. soudem rozhodnuto, o spor podle zákona č. 130/21, a protože podle § 7 a) j. n. ve znění zákona ze dne 8. června 1923 čís. 123 Sb. z. a n. přeč